

בהתרגשות קלה יצאתי מחנות הספרים כששתי רכישות חדשות באמתחתי. "האוהל" מאת מרגרט אטווד ו"מצבי רוח" מאת יואל הופמן. שניהם קטני מימדים בעלי כריכה קשה, בצבעי הבז' והאפור הטרנדים, ומעטרים את חזיתם איור של המחברים. רשמתי מיד בפנקס הקטן שלי: זהו, אם כך, הבון- טון החדש של האייקונים הספרותיים הנחשבים. האכזבה לא אחרה לבוא. או אם לומר אחרת, אם אתה תולה את מצב הרוח שלך ביכולת ההישרדות של אוהל ארעי, אל תתפלא אם תתעורר רטוב ומדוכדך משהו.

כי לכאורה, ספרה חדש של מרגרט אטווד הוא חגיגה לאוהבי הז'אנר. ממובילות הכתיבה הנשית, הצינית והשנונה, בעלת השפה היומיומית וחסרת ההצטעעות, האומרת בכישרון ובלא להתחסד את משנתה הפמיניסטית והאקולוגית הסדורה. אבל כאמור, קריאה באוסף הקטעים האקלקטיים שחוברו יחדיו, באסופת השירים, מאמרים, מעשיות ומשלים שצנחה אקראית לבין דפי הספר, הוכיחה ש'אוהל' אינו משכנו הבטוח של ספר משובח, שעדיין צריך להבנות על מסדים וטפחות, וכל משב רוח עלול להפילו, על חלקיו הטובים והרעים כאחד.

אבל אתחיל ב"ביקורת הבונה", כפי שממליצים הפסיכולוגים. ישנם קטעים טובים ואף משובחים בספר. ככל שאטווד דובקת באג'נדה הפמיניסטית והפילוסופית, עוסקת בלא סייגים והצטנעות בליבידו הנשי ובארעיות הקיום האנושי היא עושה זאת כמיטב המסורת האטוודית המוכרת והטובה. רשימות מסוימות מזכירות את כתיבת "רשימות המכולת" של שימבורסקה, המותירים את הקורא עמוס הפרטים והמידע משתאה לנוכח המסר העמוק שנפער בפניו. כך למשל ב'אבל עדיין יש סיכוי' החותם את הספר, והמזכיר כל כך את 'כל מקרה' מ'בשבח החלומות' של חברתה הפולנית: "כריות האוויר דווקא פעלו כנדרש. הצ'ק לא חזר. יצרנית התרופות לא שיקרה...העותק של "מוצא המינים", שהחייל נשא על לוח ליבו, בלם את כדור המקלע." (ועוד אשוב למשפט האחרון, המופיע כמעט באורח פלא אחד לאחד בספרו של הופמן!)

הכתיבה אודות יד המקרה, אודות ההתהוות המותנית של הדברים, הזוטות והאיזוטריה, הארעיות והחולפיות של הקיום האנושי שאין בינה לבין רצון בני התמותה לקחת בעלות על המתרחש ולא כלום, (עיין ערך זן בודהיזם) מופיעים בכתיבה של אטווד, והיא מביאה אותם באופן המשכנע וחסר היומרות האופייני לה.

כך גם, בכובעה כנושאת הדגל הפמיניסטי, ברשימה "השיבו את אמא: תחינה" הכתובה במצג שירי - שורות קצרות וחלוקה לבתים- מצליפה בנו אטווד, בלא רחמים, בעוקצנות ובסרקסטיות את המניפסט המגדרי המדכא וחסר המוצא: "ושם את תהיי, בחלוק הכותנה/ ובין שינייך אטב עץ, / והכביסה הרטובה מיטלטלת/על החבל, שפעם שקלת לרגע/ לתלות עליו את עצמך-". גם ברשימתה הארס פואטית 'האוהל' המתארת את הכתיבה הנשית השברירית כל כך בעולמה הקר והמנוכר מתגלה אטווד בגדולתה.

אבל כאן מגיעה קריסת היריעות של האוהל. בראיון ל "הארץ" הציגה אטווד את הספר כקופסת שוקולד שבה לכל אחד מהשוקולדים יש טעם אחר, אבל כולם קטנים. אתה לא יודע מה הטעם לפני שאתה טועם. לפעמים זו חוויה אסטית, לפעמים מוזרה ולפעמים תחלוף מחשבה או יעבור איזה רגש בראשו או בלבו של הקורא.

בעיני, או יש לומר לטעמי, בעוד שחלק מהשוקולדים - אלו הממולאים בברנדי קנדי או באגוזי מקדמיה אקזוטיים- הם tres tres bon, הרי שחלקם פשוטים ובוסריים, ונראה שהם עדיין בצריך עיון ותכנון, ניסויי כלים בפנכות הצ'וקלטר שטרם לוטש טעמם. הפערים העצומים שבין הקטעים, הן מבחינת רמת הגימור והן מבחינת הסגנון והתוכן, האורות המתגלעים בין הרשימות הם אלו המכשילים את הספר, וגורמים לקורא בו ליפול ולשוב ולדדות בין חלקיו. התחושה שלי היתה, אם נדבוק בחוויה הקולינרית, שהמדובר במגש ספוראדי של טעמים, המציע סושי לצד קופּה עם קציפת תות וכבד אווז, שנחתו באקראיות זה לצד זה, והיוצרים סופו של יום סמטוחה מכבידה בבטן.

ה"מיניאטורות" בנוסח מדע בידיוני, סיפורי הבדיה מתחום הפנטזיה שרובם ככולם עוסקים בבעלי חיים ובמצב האקולוגי של כדור הארץ- החל באשכי חתולים כרותים שהגיעו לגן העדן, תולעים נכחדים (שומו שמים, אחר כך גם הרימות!!), חיידיקים עם קרניים, ועד ממלכת הצפרדעים בה הודח המלך- רובם חסרי פואנטה, והזכירו לי את הסרטים המצוירים שרואה בני בן השש בערוצי הילדים אחר הצהריים בהם מצווחים הברווז איזדור התחמן והחזיר רודני מוג הלב. או אולי להפך. אומנם אטווד עצמה מזהירה שחלקם אומנם יראו מוזרים, אך לא די בכך כדי להצדיק השכנתם, כתף אל כתף באוהל של מרגרט.

ב'שלושה רומנים שלא אכתוב בקרוב' - "האם כדאי שאלה יהיו מילותיו האחרונות (של הגיבור, ת.א.)?... אבל עד שאדע את התשובה... מפני שסופרים הנאמנים לאמת הפנימית שלהם אינם יכולים להעמיד פנים בדברים מסוג זה - יכול להיות שמוטב לא להתחיל בכלל".

ואולי באמת מוטב. ומוטב גם שאבהיר.

מניפולציות ספרותיות כאלה של חשיפת המנגנון המתקתק במוחו הקודח של היוצר נהוגות ומוכרות, ואף ש"י עגנון בדרכו המעודנת חטא בהן. אין בכך כל רע. להיפך, לעתים, כשהדבר נעשה במינון המתאים הקורא יכול בהחלט לגלות עניין בפיגומים המייצבים את הספר, אבל היא צריכה כאמור, לשרת מטרה כלשהי (כמו למשל הזדהות ותחושת אחווה עם המחבר) אך וודאי שלא להכביד או להשתלט. לעתים הם מעידים על עודף מודעות וחשיבות עצמית של המחבר, שעלולה לדחות או לפחות ליצור תחושה לא נוחה אצל הקורא החש בזיוף. לפעמים השרבוטים שכביכול שרבט האומן בעת ששוחח עם חבר בטלפון, או קטעים הלקוחים כאילו מתוך מחברת הרשימות שכל סופר או משורר מתחיל סוחר בכליו, שמא יצוצו בראשו תוך כדי נסיעה מכאן לשם מחשבות קונסטרוקציה פרוזאיות, ושאם לא ינצרום הם ישכחו לעד - ראוי שישכחו לעד. לכל היותר שיוותרו במחברותיו (אם הם קיימים בכלל) לעיון המבקרים במוזיאון שיוקם בביתו אחרי מות. אין ספק, אחרי מותה של מרגרט אטווד, היא תיזכר כסופרת האקזוטית (ראה רשימתה 'עלילות לאקזוטיים') בעלת האג'נדה, שלא התביישה להשמיע קול, (ראה 'קול') ועל כך היא ודאי ראויה לפרס דן דוד אותו תקבל בחודש הבא בירושלים. עם זאת, ובשונה מספריה הקודמים, הקורא המסיים קריאתו בספרה האחרון והמבולבל "האוהל" (המתורגם לעילא ולעילא) אינו נמצא במקום אחר מזה שהיה בו בתחילת הקריאה. וזהו הרי אחרי ככלות הכל הסימן האולטימטיבי לספר טוב.

תמרה אבנר